

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók
IV. Konferenciakötete

Proceedings of the 4th Conference
for Young Researchers of Roman Age

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICAE
ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók IV. Konferenciakötete

Proceedings of the Conference for Young Researchers
of Roman Age

Pécs, 26.11.2010 – 28.11.2010

Visegrád, 10.11.2011 – 11.11.2011

edited by

Dávid BARTUS and Katalin BORUZS

Budapest – Visegrád 2018

Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

Editors:
DÁVID BARTUS
KATALIN BORUZS

Available online at <http://dissarch.elte.hu>
Contact: dissarch@btk.elte.hu

ISSN 2064-4574

© Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences

© King Mathias Museum, Visegrád

Budapest – Visegrád 2018

CONTENTS

Előszó – Foreword	7
Papers presented at the conferences	8
Krisztina HOPPÁL	11
<i>Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája</i>	
Cecília GÁBLI	33
<i>Plinius a gemmákról</i>	
István Gergő FARKAS	55
<i>Nomen provinciae. A principátus kori Raetia-Vindelicia kérdéskör megoldása</i>	
Ildikó TALABÉR	81
<i>Római kori gyűrűk a Janus Pannonius Múzeum régészeti gyűjteményéből</i>	
Nándor AGÓCS – István Gergő FARKAS	113
<i>A fragmented plate with a Latin inscription from Bakonya (Baranya county, Hungary)</i>	
Anita POLGÁR-NYERGES	117
<i>New researches carried out in the Járdányi-Paulovics István Ruin Garden in Szombathely. The stone ornaments of the governor's palace from Savaria</i>	
Máté SZABÓ – Dávid BERKECZ – Gábor BERTÓK – Csilla GÁTI – László LENKEY – Ottó OELBERG – Mihály PETHE – Máté STIBRÁNYI – Vera SZABÓ	137
<i>Geophysical investigations of Roman rural sites in the vicinity of Pécs (Baranya County, Hungary)</i>	
Katalin OTTOMÁNYI	159
<i>Late Roman Grave Groups in the Páty Cemetery</i>	
Katalin BORUZS – Géza SZABÓ	197
<i>Late Roman Graves in Dombóvár</i>	

Márta DARÓCZI-SZABÓ – László BARTOSIEWICZ 243

Horse-dog burials from preventive excavations at Dombóvár TESCO

Péter GRÓF 257

Sándor Soproni, Researcher of the Roman era of Visegrád

Pál PATAY 265

Castra Bonaventura

Előszó – Foreword

Idén immár 12. alkalommal került megrendezésre a Fialat Római Koros Kutatók Konferenciája, de az elhangzott előadások írott (hagyományos, papír alapú) formában történő megjelenése még sok esetben várat magára. Az első, 2006-ban tartott konferencia óta, melynek előadásai könyv formában már 2007-ben megjelentek, az utóbbi időben az aktuális konferencia és a kéziratok nyomdába kerülése között igen hosszú idő telt el. Ez több szempontból is hátrányos: egyrészt elmarad az új kutatási eredmények közzététele, amik a technika gyors fejlődésének köszönhetően gyakran már 1–2 év távlatából is elavultnak, túlhaladottnak számítanak. Másrészt csökkenhet a publikálási kedv, ami a konferencián elhangzottak szűk körben maradását vonja maga után, esetleg színvonalcsökkenést is.

A 2006-ban indult kezdeményezés, miszerint a római korról foglalkozó, kezdő kutatóknak is szükségük van saját fórumra, bebizonyította, hogy életképes. Az elnöki tisztséget betöltő egyetemi oktatók, elismert szakemberek biztosítják a rendezvények színvonalát, a „fiatalok” gyakorlatot szereznek az előadások készítése és prezentálása valamint a publikálás terén is. Éppen ezért is kifogásolható, hogy az elhangzottak nem „napra készen” jelennek meg. Ezt a „hibát” igyekszünk most kiköszörölni: jelen kötet nyomdába kerülésével a FIROKONF-on elhangzottak 2012-ig terjedően (az I–VII. konferenciáig) nyomtatott verzióban is elérhetőek. Célunk kivitelezéséhez hozzájárultak azok a kutatók, akik ennyi év eltelte után is bíztak a pozitív végkifejletben és rendelkezésünkre bocsátották kézírataikat.

Reméljük, hogy a 2014 óta tartott konferenciák szervezői is optimistán állnak a manapság mostohagyerekként kezelt könyvkiadáshoz és minél hamarabb megtalálják a módját a publikációk megjelentetésének.

A FiRKÁK IV. kötete két rendezvény eddig nem publikált tanulmányait adja közre, emellett színesíti egy korábbi konferenciakötetből kimaradt kézirat, valamint Patay Pál Soproni Sándorra emlékező rövid írása, amivel Visegrád római korának jeles kutatója előtt szeretnénk tisztelegni.

Visegrád, 2018 áprilisában

Boruzs Katalin

Papers presented at the conferences

5th Conference for Young Researchers of Roman Age

26.11.2010–28.11.2010

Organizer: University of Pécs, Faculty of Humanities

Venue: Pécsi Kulturális Központ, Dominikánus Ház

HOPPÁL Krisztina: Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája

GÁBLI Cecília: Plinius a gemmákról

TÓTH István Zsolt: Beszámoló a Pécs Janus Pannonius u. 10. (Rózsakert) területén végzett 2010. évi régészeti kutatásokról

BORHY László – SZÁMADÓ Emese – DÉVAI Kata – BÓZSA Anikó: Brigetio polgárvárosának II. számú temetője (Komárom, Mártírok útja, Lidl)

SZABÓ Ernő: A collegiumok temetkezési hozzájárulása Pannoniában

NAGY Levente: Római lelőhelyek védetté nyilvánítása 2001 és 2009 között

LASSÁNYI Gábor: Pannonia kifosztása

WILHELM Gábor – SÓSKÚTI Kornél: A Kiskundorozsma-Nagyszék lelőhelyen előkerült szarmata települések (2-5. század) római készítésű kerámiaanyaga

VÁMOS Péter: Észak-afrikai applikált díszű edények Aquincumban

H. HARSÁNYI Eszter: Fehér a feketén – avagy hogyan kerül az ige a pohárra?

SZABÓ Ádám: Silvanus a sötét Pan

BÍRÓ Szilvia: Földbe mélyített házak Pannoniában önálló településtípus vagy helyi jellegzetesség?

CSAPLÁROS Andrea – Neuhauser Tina: „Határok nélküli kultúra Noricum és Pannonia között”

CSIKI József Attila: Környe község topográfiája archív légifotók alapján

FEHÉR Bence: Germanus, Respectus, Adiutor és a többi

AGÓCS Nándor: Augustalis testületek a Duna-vidéki tartományokban

SZABÓ András: Auxiliaris centuriok és decuriok

FARKAS István Gergő: Újabb adatok a pannoniai auxiliaris csapatok titulaturájának vizsgálatához

VARGA Gábor: A Szentendrei-sziget római kori erődítetttsége

SZABÓ Máté – PÁNCZÉL Szilamér: Rómaiak a Székelyföldön

FAZEKAS Ferenc – SZABÓ Antal: Újabb régészeti kutatások Lussoniumban (2009-2010)

BARTUS Dávid: Bronzszobrok Brigetióból

JUHÁSZ Lajos: Egy újabb germán kisbronz Brigetioból

MERCZI Mónika: Újabb sírok a nyergesújfalui tábor késő római temetőjéből

HULLÁM Dénes: Római tárgyak a Kárpát-medencei Barbaricum északkeleti részéről

6th Conference for Young Researchers of Roman Age

10.11.2011–11.11.2011

Organizer: King Mathias Museum of Hungarian National Museum

Venue: Visegrád, Királyi Palota lovagterme

BUZÁS Gergely: Római kövek a középkorban

GRÓF Péter: A római limes visegrádi emlékei és a Dunai Limes – UNESCO Világörökség program

TÓTH János Attila: Rómaiak a Dunában

SZABÓ Antal – FAZEKAS Ferenc: A lussoniumi régészeti kutatások újabb eredményei (2011)

TOKAI Zita Mária: Kora császárkori temető Alsópáhok – Hévízdombon

MERCZI Mónika: Újabb késő római sírok az Esztergom-Kossuth Lajos utcai temetőből

OTTOMÁNYI Katalin: Késő római sírcsoportok Pátyon

LASSÁNYI Gábor: Temető a Duna partján - Kutatások az aquincumi polgárváros keleti nekropoliszában

KISS Péter – POLGÁR-NYERGES Anita: „A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert újabb kutatásai”

HÓDI Attila: Adatok a savariai Isis-szentély építéstörténetéhez

BALÁZS Péter: A savariai Iseum kútja

SOSZTARITS Ottó – A savariai Iseum

TÍMÁR Lőrinc: Térszervezés a római lakóházépítészetben

HORTI Gábor: A Római Birodalom határvédelmének mélységi tagozódása, kérdések és problémák

SZABÓ Máté: Nem romboló régészeti módszerek alkalmazása a pannoniai villakutatásban

EKE István: Késő római villa Badacsonyan

PÁNCZÉL Szilamér: Üvegtárgyak tanúsága egy színházból

RUPNIK László: Sírköveken ábrázolt szerszámok Pannoniából

SÓSKUTI Kornél – WILHELM Gábor: Római leletanyag a Felgyő–Kettőshalmi-dűlőben feltárt szarmata településen

PROHÁSZKA Péter: A Vérteskethelyi 4. századi éremlelet: lehetőségek a rekonstrukcióra

TORBÁGYI Melinda: Pénzforgalmi kutatások a római kori Magyarországon

Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája

HOPPÁL KRISZTINA

MTA-SZTE-ELTE Selyemút Kutatócsoport
hoppalkriszti85@gmail.com

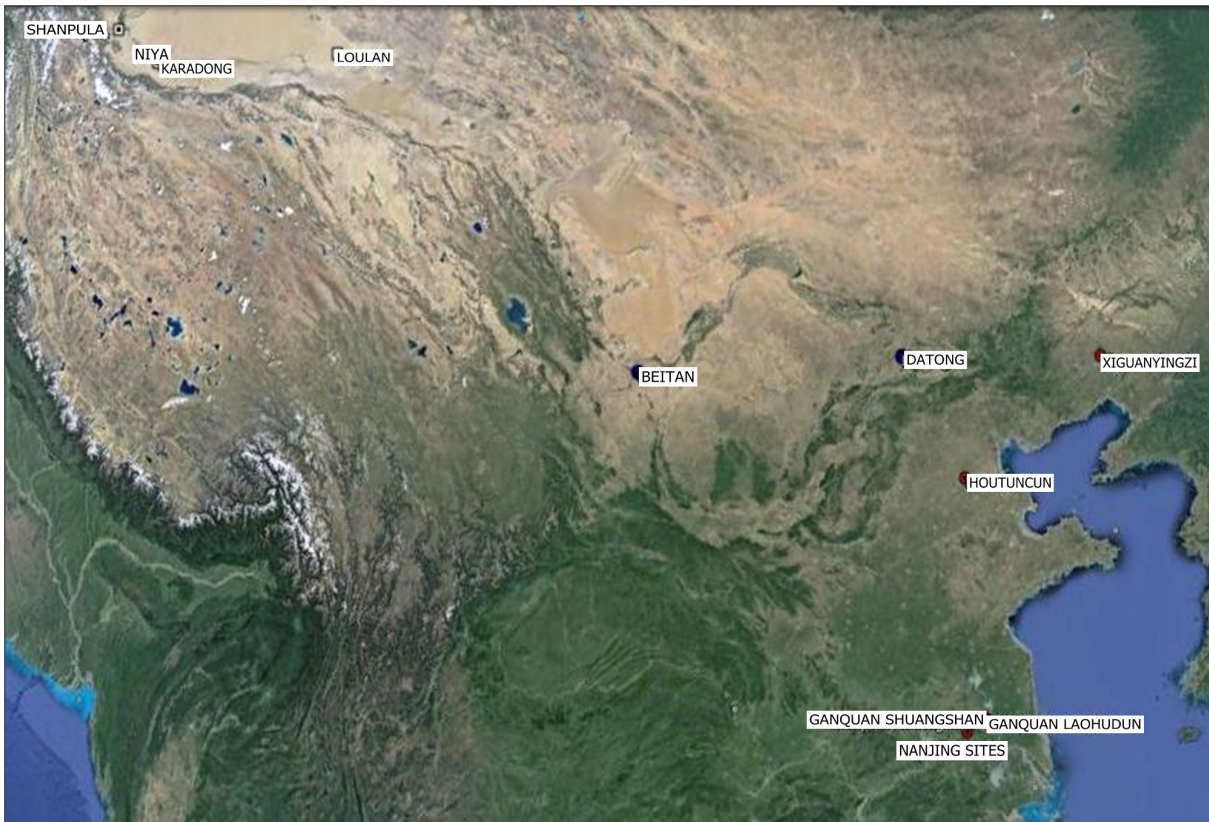
Abstract

Relations between the Roman and the early Chinese Empires have been considerably popular fields of research, however, principally from a trade-oriented point of view. Contextualising Roman-related finds unearthed in the People's Republic of China provides a more complex nexus. Transparent glass vessels, western imported metal wares and decorated textiles carry multiple testimonia of cultural impacts and interactions, leading towards a stereotyped and utopian perception of the Imperium Romanum. Considering the role of these precious items in Chinese society, despite their concrete value and rarity, they might have been described from ritual and symbolic aspects as well. At the same time, social context of Roman and Roman-influenced objects discovered in the Xinjiang-Uyghur Autonomous Region reflects the cultural diversity of their owners. Moreover, integrating Roman-like archaeological evidence with historical and literary data of Daqin 大秦 [synonym of Roman Empire in Chinese records] allows a more comprehensive picture of Sino-Roman relations. In these depictions provided by the Standard Histories, geographical treaties, encyclopedias and other texts a combination of mystical and relevant elements can be seen as results of distance, second hand information and influence of Chinese ideology and intellectuality. The paper intends to focus on the complexity of such inter-imperial connections through contextualising the most significant Roman-interpreted finds in China.

A Római Birodalom esetleges kínai kapcsolatainak kérdése, s e reláció részleteinek tisztázása közkedvelt témája a kutatásnak, amely azonban a probléma átfogó, interdiszciplináris vizsgálatával mindezidáig adós maradt. A klasszikus kínai források *Daqinre* (大秦) – azaz az *Imperium Romanumra* – vonatkozó leírásai, s az ezek alapján körvonalazható birodalomkép párhuzamba állítható a Kínai Népköztársaság területén feltárt, római vonatkozású régészeti leletekkel (1. ábra).¹ Ugyanakkor, leszámítva a jelentéktelen mennyiségben és bizonytalan körülmények között előkerült pénzeket, illetve néhány, az anyagvizsgálatok alapján rómainak tekinthető üveget, igen kevés lelet köthető minden kétséget kizáróan a Birodalomhoz. A különböző fémtárgyak, szövetmaradványok és egyéb leletek legnagyobb részéről csupán nyugati kapcsolatuk állapítható meg, esetleg a római művészeti hatások lecsapódása, átértelmezése mutatható ki. Fontos szem előtt tartani, hogy a szóban forgó tárgyak pontos készítési helye legtöbb esetben ma már nem azonosítható, így – amennyiben anyagvizsgálatok nem állnak rendelkezésre a stilsztikai párhuzamok megerősítésére – biztonsággal nem jelenthető ki, hogy bármelyik a Római Birodalom területéről érkezett volna, avagy onnan származó mester ter-

1 A tanulmány kézírata 2011-ben került leadásra. A *Daqinre* vonatkozó kínai forrásokat összegyűjtő publikációk száma népes, az *Imperium Romanum*ról alkotott képre vonatkozatható elemzéseket azonban csak elvétve tartalmaznak. Kiváló forrásgyűjtemény született például Yu Taishan tollából. Yu 2013.

méke lenne. Ezáltal a két birodalom közvetlen kapcsolatára, kereskedelmére vonatkozóan sem érdemes következtetéseket levonni.

1. ábra. Római vonatkozású régészeti leletek a Kínai Népköztársaság területén (Roman related objects discovered in the People's Republic of China).

Mindazonáltal a vizsgált emlékek – függetlenül attól, hogy esetleg perzsa vagy éppen indiai kéztől is származhattak – római ízlést (is) tükröznek, s ezáltal rávilágítanak a két birodalom közvetett viszonyára, amely leginkább egy többdimenziós, mind térben, mind időben közvetítő tényezők sorát magába foglaló összetett relációként írható le.

A dolgozat célja tehát részint a Kínai Népköztársaság területén előkerült római vonatkozású tárgyak kutatási nehézségeinek bemutatása, továbbá a régészeti leletek összefüggésein keresztül a kereskedelmi kapcsolatokon túlmutató folyamatok, mint az idegen – jelen esetben római – felfogásának (*perceptio*) és befogadásának (*receptio*) érzékeltetése is.²

Az egyes tárgycsoportok kutatásának változatos problémái

Bár a római hatásokat (is) mutató kínai régészeti leletek kutatása közkedvelt terület, a megjelent publikációk igen kevés adatot közölnek a tárgyakra vonatkozóan. Az alábbiakban a korábbi kutatásban stilisztikai, tipológiai vagy egyéb értelemben a Római Birodalomhoz kötött három legfontosabb anyagcsoport, az üvegedények, a textilek valamint a fémleletek vizsgálatának nehézségei kerülnek felvázolásra.

² A *perceptio* és *receptio* Nyugat és Kelet vonatkozásában történő fogalmához, kutatási módszereihez, metodikájához: CANEPA 2010; CANEPA 2014.

Az interdiszciplinaritásból és a leletek tanulmányozását ellehetetlenítő szigorú törvényi szabályozásból adódó akadályokon túl számos egyéb probléma nehezíti a római vonatkozású tárgyak kutatását. A témában megjelent munkák³ sokszor nem lépnek túl a pusztán leletközlés határain, továbbá helytelen hivatkozások, tárgyi tévedések is előfordulnak bennük. Az eredeti ásatási jelentések – amennyiben egyáltalán léteznek – gyakran rendkívül hiányosak, dokumentációjuk, leírásaik pontatlanok, a kulturális forradalom idején keletkezett publikációk esetében pedig egyenesen tudománytalanok.⁴

Emellett további problémát jelent az üvegleletek esetében, hogy anyagvizsgálatok hiányában a különböző nyugati import üvegedények – elsősorban a római és a szasszanida áruk – elkülönítése pusztán stilisztikai alapon rendkívül problematikus.⁵ Ugyanakkor az anyagvizsgálati eredményeket közlő munkák gyakran nem ismertetik az alkalmazott eljárást, a mintavétel módszerét, így következtetéseik több esetben megbízhatatlanok.

A Kínai Népköztársaság területén előkerült, római vonatkozású (illetve a korábbi kutatásokban annak vélt) régészeti leletek másik jelentős csoportját a különböző szövetmaradványok jelentik, amelyek szinte kizárólag a Tárím-medence térségéből származnak. A tárgycsoport xinjiangi régióban való koncentrálódása részben magyarázható a terület – szerves anyag konzerválását elősegítő – klimatikai viszonyaival. Ugyanakkor az oázisállamok etnikai és kulturális diverzitása, s ebből kifolyólag a textilek speciális társadalmi kontextusa nem teszi lehetővé, hogy bárminemű következtetést vonjunk le a tárgycsoport Kína belsőbb területein történő megjelenését illetően.⁶

Mindazonáltal abból kiindulva, hogy a történeti krónikák *Daqin*nel (azaz a Római Birodalommal) kapcsolatos felsorolásaikban kimagasló arányban említenek különféle római szöveteket,⁷ feltételezhető e tárgyak jelenléte *han*/kínai kontextusban is. Elterjedésük volumenére és jellegére azonban lehetetlen következtetni.

Emellett további problémát jelent a feltárt szövetek eredetének meghatározása is. Az áttetsző üvegedények gyártásával ellentétben különleges kivitelezésű és technikai színvonalú szövetek készítésére több régióban is van példa. A különböző stílusjegyek elkülönítése csupán az eltérő kulturális és művészeti hatások, esetleg az aktuális divat megismerésére alkalmas, a gyártóhely, valamint a nyersanyag származási helyének megnevezésére nem elegendő. Továbbá számolni kell az egyes textilek újrászövésével is, amely tovább bonyolítja a szövetek origójának kérdését. (Arról nem is beszélve, hogy viselője mit tudott/gondolt a tárgy eredetét illetően.)⁸

Noha a Tárím-medence régiójában feltárt, rendkívül összetett stílusjegyeket magukon hordozó textilek egyike sem határozható meg egyértelműen római tárgyként, a hellenisztikus/római előképek megfoghatók az ábrázolásokon. Mindez nem csupán a Selyemút műveltségének összetettségére enged következtetni, de a római kultúra hatása a térségben közvetve a Római Birodalomról kialakított kép formálásában is szerepet játszhatott.

3 Kiemelkedő összefoglalások angol és kínai nyelven egyaránt például az üvegek esetében: AN (安) 1984; AN (安) 2000; AN 2002; AN 2004; AN (安) 2005; GAN (干) 2005; GAN (干) 2007; GAN 2009; BORELL 2010. A szövetek esetében például: STEIN 1921; LAING 1991; LAING 1995; LIN (林) 1998; LIN (林) 2003; JONES 2009. A fémleletek esetében például: BARATTE 1996; JULIANO – LERNER 2001; MARSHAK 2004.

4 Erről részletesen: SELBITSCHKA 2014.

5 Erről például: MEREDITH-GOYMOUR 2006.

6 A Tárím-medence kulturális és etnikai diverzitásáról például: DI COSMO 2000; HANSEN 2012.

7 Összefoglalóan például: YU 2013.

8 Ehhez például BOARDMAN 1992; HOPPÁL, doktori disszertáció

Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a római jellegű stílusjegyek elkülönítésének nehézségét a közép-ázsiai hellenisztikus alapokon nyugvó művészetétől, amely rendkívüli módon megnehezíti a xinjiangi szövetek értelmezését.

A Római Birodalomhoz köthető régészeti leletek harmadik, egyben legszűkebb csoportját a különböző nemesfém tárgyak alkotják. Nyugati, elsősorban hellenisztikus, szasszanida, indo-iráni és buddhista jellegzetességek leginkább aranyból és ezüsből készült luxustárgyakon, főként edényeken mutathatók ki.

Mindazonáltal megjegyzendő, hogy B. I. Marshak, a közép- és kelet-ázsiai fémtárgyak elismert kutatójának véleménye alapján a *han*/kínai társadalomban az arany és ezüst nem képezte hagyományosan az elittel való asszociáció részét (mint a jáde vagy a bronz), s a feltárt nemesfém edények elsősorban a barbár eredetű arisztokrácia tulajdonát képezték. A tárgyak térben és időben történő szóródása szorosan összefügg a barbár eredetű dinasztiaik történelmével. Így a nyugati import fémedények elterjedése a Hat-dinasztia időszakától, a Kr. u. 3. századtól datálható, népszerűségük s helyi készítésű utánzataik divatja pedig az 5–6. századtól egészen a 8. század közepéig fennmaradt.⁹

Noha a 3–5. századra keltezhető, nyugati import fémedények zöme feltehetőleg Közép-Ázsia területén készülhetett, a nyugati szövetekhez hasonlóan e tárgyak is összetett stílusjegyeket hordoznak magukon, melyek elkülönítése, s előképeik meghatározás rendkívül problematikus. Bár e nemesfém edények legtöbbször megfigyelhetők hellenisztikus gyökerű motívumok, a szövetektől eltérően ezek jóval bonyolultabb hatások mentén formálódtak, amelyek sajátos jelleget kölcsönöznek e leleteknek.

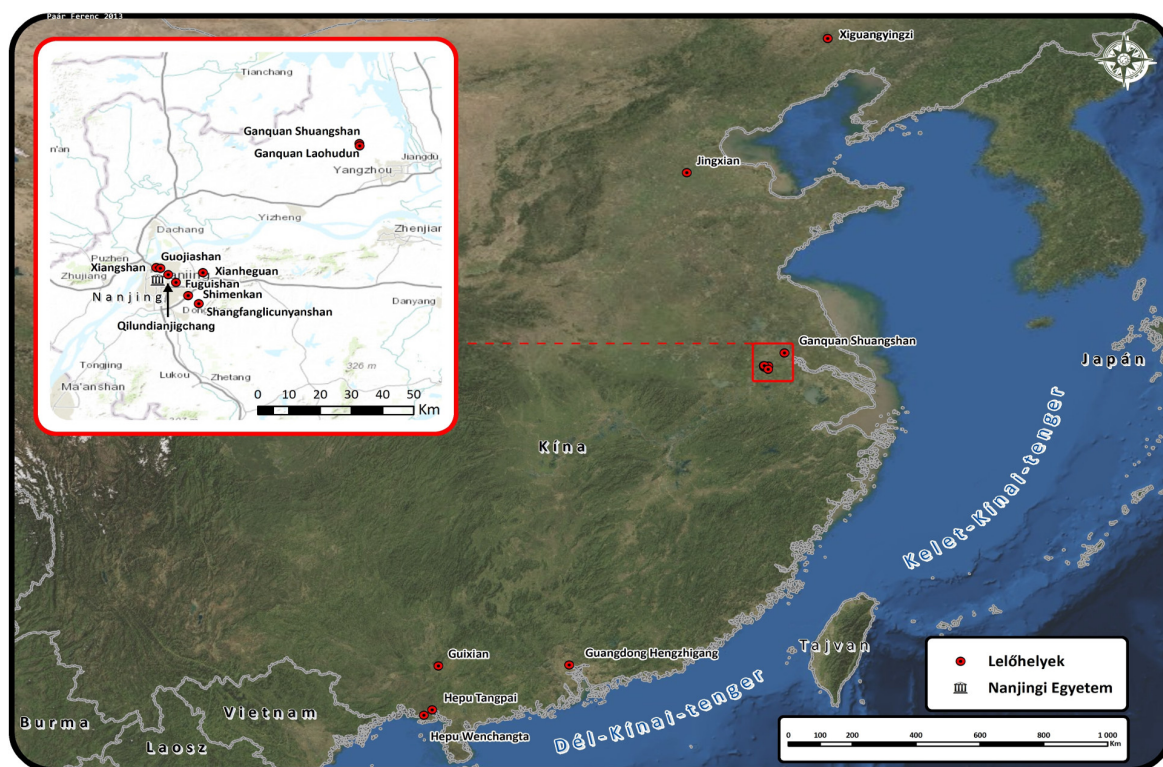
A fent felsoroltak alapján tehát egyértelműen megállapítható, hogy az egyes tárgytipusok nem csupán különböző, rendkívül összetett tudományos kérdéseket vetnek föl, de ezáltal eltérő kutatási módszereket is igényelnek. Mindezekből kifolyólag az alábbiakban néhány jellegzetes problémára rávilágító lelet kerül bemutatásra, amelyek – ugyan különböző módon és mértékben – a Római Birodalom *perceptio*jának egyes aspektusait is érzékeltetik.

Áttetsző üvegedények – avagy a ritka és különleges presztízstárgyak

A Kínai Népköztársaság keleti, tengerparti régiójában előkerült áttetsző üvegedények a római vonatkozású leletek legnépesebb, s egyben legjobban elkülönülő csoportjának tekinthetők (2. ábra). Utóbbi oka részben az üvegfűvás technikájának, illetve az áttetsző üvegtárgyak gyártásának Kínában ismeretlen volta (legalábbis a 6. századig).¹⁰ Emellett jelentőségüket tovább növeli, hogy ezidáig ez az egyetlen anyagcsoport, amely esetében anyagvizsgálati eredmények állnak rendelkezésre a tárgyak származási helyének pontos meghatározásához. Ugyanakkor a hiányos ásatási publikációk, félreértelmezett hivatkozások rendkívül megnehezítik a tárgyak kutatását. A rendelkezésre álló szakirodalom adatainak kritikai szemléletű összegyűjtésével, a tárgyak tipológiai elemzésével és katalogizálásával azonban nem csupán társadalmi összefüggéseikre, de ezáltal *receptio*juk folyamatának egyes elemeire is következtetni lehet.

9 MARSHAK 2004, 47.

10 AN 2002, 47. 56.

2. ábra. Nyugati import üvegedények a Kínai Népköztársaság területén. Térkép: Paár Ferenc (Western imported glass vessels discovered in the People's Republic of China. Map by Ferenc Paár).

Noha népszerű elképzelés az áttetsző importüvegeket Kína legvagyonosabb rétegei számára elérhető egyfajta luxusáruknak tekinteni, e tárgyak megszerzésében a gazdasági befolyáson túl az *auctoritas* és *potestas* is rendkívül fontos szerepet játszott. A Kínai Népköztársaság tengerparti sávjában előkerült, római vonatkozású áttetsző üvegedények kivétel nélkül az 1–5. századi kínai társadalom prominens rétegének temetkezéseiből származnak, tulajdonosaik a császári család tagjai, vagy éppen a mindenkori uralkodó közvetlen környezetéből, egy jól lehatárolható, zárt közegből kerültek ki.¹¹

Megkülönböztetett szerepüket ugyanakkor nem csupán ritkaságuknak vagy éppen a távoli áruk jellemző egzotikumának köszönhetik. Az áttetsző, vékony oldalfalú üvegedények készítését övező misztikum (legalábbis a Kr. u. 6. századig, az üvegfúvás kínai közegben történő elterjedéséig), valamint rituális aspektusuk szintén hozzájárult a materiális síkon túlmutató presztízstárgyá válásukhoz.

Az alábbiakban néhány jellegzetes példa kerül bemutatásra.

A Ganquan (甘泉)-kör római üvegedényei

Három, Kr. u. 67-re¹² keltezhető lila, illetve fehér színű márványozott üvegtöredék került elő a Jiangsu (江苏) tartományban található hanjiangi (邗江) Ganquan (甘泉) Shuangshan (双山) 2.

11 HOPPÁL, 2015; HOPPÁL, doktori disszertáció

12 A téves hivatkozások problémájára jól rámutat, hogy An (安) munkájának leleteket leíró részében illetve a nyugati publikációkban Anra (安) hivatkozva 67 szerepel; azonban a szerző ugyanazon cikkének táblázatában 76 ? olvasható. V.ö. AN (安) 1984, 415 és 444 ; illetve LAING 1991b, 107; LEE 2009, 168.

sírjából (2–3. ábra). A temetkezés rablottsága ellenére is igen gazdagnak tekinthető. Az ásató régész véleménye alapján az eltemetett Guangwudi (光武帝) fia, Liu Jing (荆) lehetett, aki nem sokkal apja Kr.u. 57-ben bekövetkezett halála után Guang Ling (广陵) néven sikertelenül lázadt az új uralkodóval szemben, amelynek következtében Kr.u. 67-ben öngyilkosságra kényszerítették.¹³

3. ábra. Facettált üvegtál a Xianheguani 6. sírból (Faceted glass bowl from Xianheguan tomb no. 6.) (NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2004, 43.)

50-es évekre keltezhető *italiai* import.¹⁵ Bár a márványozott díszítéssel ellátott bordás tálak megtalálhatók szerte a Római Birodalom területén, a lila szín mégis ritkábbnak tekinthető. Hasonló, a Kr.e. 11 és a Kr.u. 16 közötti időszakra keltezhető edény került elő *Panticaepaeumból*,¹⁶ de párhuzamai egészen Indiáig is eljutottak.¹⁷

Az előkelő sírban talált üveget An Jiayao és Gan Fuxi az anyagvizsgálatok illetve a tárgy stilisztikai jellegzetességei alapján a Római Birodalomban az 1. században gyártott darabokhoz kötötte, s közeli párhuzamát a londoni British Museum gyűjteményében fedezte föl (4. ábra).¹⁴ Utóbbi 4,5 cm magas, 13 cm átmérőjű és 256 g súlyú ép edény – a feltehetőleg *parthus* befolyás alatt álló – Jidd Hafsa 36. számú temetkezéséből származó, a Kr. u.

4. ábra. Márványozott bordás tál a British Museum gyűjteményéből (Marbled glass bowl in collection of the British Museum) (www.britishmuseum.org).

13 NANJING BOWUYUAN (南京博物院) 1981, 11.

14 AN (安) 1984, 415; GAN (干), 2005.

15 DURING – CASPERS 1974.

16 REINACH 1854,124; LXXVIII

17 WHEELER – GOSH 1946, 102.

A shuangshani temetkezésétől csupán néhány kilométerre délnyugatra helyezkedik el a laohuduni (老虎墩) sír (2. ábra). A szerkezetében igen hasonló, azonban méreteiben és a mellékletek gazdagságában a shuangshanitól kissé elmaradó temetkezés egyetlen töredékes üvegpoharat rejtett. Az ásatási dokumentációban hipotetikusán enyhén kihajló peremmel és széles szájjal kiegészített edény oldalfala enyhén domborodó. Az alsó harmadában összeszűkülő, íves aljkiképzésű áttetsző pohár felületén erőteljes irizáció látható, színe kékes-zöld árnyalatú, áttetsző. A központi sírkamra elülső traktusának nyugati oldalánál előkerült tárgy szájátmérője 7,8 cm, mérhető legnagyobb magassága 9,2 cm. Az üvegedényen a bordás tálhoz hasonlóan, szintén végeztek anyagvizsgálatokat, melyek alapján feltételezhető a tárgy római eredete.¹⁸ A laohuduni sír datálása és a shuangshani temetkezés földrajzi közelsége alapján ásatási jelentés feltételezi, hogy az üvegedény tulajdonosa Guang Ling generációjának igen magas rangú hivatalnok – márkí (侯) – vagy valamely más tekintélyes hatalommal rendelkező miniszter (臣) lehetett.¹⁹

A Nanjing környéki sírok

A korábbi kutatások során a Róma Birodalomhoz kötött üvegedények mind időben, mind térben megközelítőleg zárt egységet alkotó csoportja a Jiangsu tartománybeli Nanjing város régiójában került elő. Keltezésük hozzávetőlegesen megegyezik, a Han-dinasztiát követő, a Tizenhat Királyság [Kr. u. 304–439], illetve a Hat-dinasztia [Kr. u. 222–589] – azon belül is a Keleti Jin-dinasztia [Kr. u. 317–420] – időszakára datálhatók (2. ábra).

A gazdasági szempontból rendkívül jelentős, a Jangce-delta zónájába tartozó terület a Keleti Jin-dinasztia egykori fővárosával, Jiankanggal (健康) azonosítható. A 4–5. század zavaros időszakában azonban a Nanjing régióban összpontosuló államhatalom nem tudta korlátozni a vagyonos családok birtokainak nagyságát, s jelentős katonai erejüknek köszönhetően kezükbe vették a tényleges irányítást. A Wang, Xie és Gao családok tagjai, az ún. *haomen jiazuk* (豪门家族) váltották egymást a legfontosabb pozíciókban, kik nem csupán életükben, de haláluk után is vetélkedtek egymással.²⁰ A főváros környékén koncentrálódó temetkezéseik a hatalomért való versengés mementőjeként szolgálnak, s reprezentáció tekintetében gyakran a császári családdal vetekedtek.²¹

E térben és időben lehatárolható terület áttetsző üvegedényt tartalmazó előkelő temetkezéseinek vizsgálata lehetővé teszi a római és szasszanida importokat birtokló réteg társadalmi státuszának összehasonlítását is. Hangsúlyozandó azonban, hogy a régióban feltárt üvegedények csupán elenyésző száma került anyagvizsgálatra, így a részletes, az adatok újraértékelésén és katalógizálásán alapuló elemzés a korábbi kutatásban megalapozatlanul, esetleg tévesen római/szasszanidaként interpretált tárgyak problematikájára is rámutat.

Az alábbiakban egy a korábbi szakirodalomban egyértelműen szasszanidaként meghatározott és hivatkozott,²² facettált üvegedény kerül bemutatásra, amely kiválóan alkalmas a római vonatkozású régészeti leletek kutatási nehézségeinek illusztrálására.

18 BORELL 2010, 134.

19 YANGZHOU BOWUGUAN (扬州博物馆) 1991.

20 HUA (华) 2003, 283.

21 HUA (华) 2003, 283–285.

22 Leírás: NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2004, 43; Meghatározás: WANG (王) 2011, 222.

A Nanjing keleti külvárosában (江苏南京东郊) található Xianhe kapun (仙鹤门外) túl, a császári temetkezőhelytől mintegy 12 km-re keletre elhelyezkedő (2. ábra) Xianheguan (仙鹤观) 6. sírjából egy színtelen, áttetsző, széles szájú, egyenes, levágott peremű, gömbös testű, íves aljkiképzésű üvegtál került elő.²³ Az edény nyakán három bekarcolt vonalminta, hasán és fenekén négy sorban elnyújtott, függőlegesen álló oválisok alkotta facettált díszítés látható. A harmadik és negyedik sor között további hét, vízszintesen elhelyezkedő oválisok alkotta facettált dísz helyezkedik el. Szájátmérője 9,1 cm, magassága 7 cm, falvastagsága 0,1–0,15 cm. A feltáráskor az edény alján lakk-maradványokat találtak (5. ábra).

5. ábra. Facettált üvegtál a Xianheguani 6. sírból (Faceted glass bowl from Xianheguan tomb no. 6.) (NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2004, 43.)

Az ásatási jelentés szerzője a környező temetkezés mellékletei, keltezése és az egyik sír felirata alapján úgy véli, a xianheguani 6. számú temetkezése Gao Kui (高悝) és feleségének nyughelye lehetett. Gao Kui a források szerint a Keleti *Jin*-dinasztia [Kr. u. 317–420] fővárosának egyik legmagasabb rangú hivatalát, a *Danyangyin* (丹杨尹) tisztséget birtokolta, s a dinasztia adminisztrációját irányító prominens személyiségek közé tartozott.²⁴

Noha a *Jin*-kori import üvegedényekkel foglalkozó tanulmányában Wang Zhigao (王志高) a szasszanidaként meghatározott leletek között említi a xianheguani 6. sír üvegtálját,²⁵ hasonló díszítés a római és fekete-tengeri facettált üvegedények között is megfigyelhető. A tagolt, függőlegesen álló, és vízszintesen elhelyezett oválisok alkotta facettálás különböző változatai

23 NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2001, 40.

24 NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2001, 40.

25 WANG (王) 2011, 222.

a N. P. Sorokina által összegyűjtött *tanaisi* műhely produktumai között is megtalálhatók, csakúgy mint szerte a Birodalom egyéb területein. Így a xianheguani edény közeli párhuzamának tekinthető egy *karanisi* töredék (27/C 54 E/01 Mich. 6193) is, amely az 1927-es feltárások során került elő. A 2. század végére 3. század közepére keltezett töredék egy gömbös testű íves aljkiképzésű, széles szájú, egyenes, levágott peremű öblös tál része. Az áttetsző, szintelen edény pereme alatt bekarcolt vonaldísz, testén két sorban függőlegesen álló oválisok alkotta facettált díszítés látható. Alatta vízszintesen elhelyezett oválisok majd ismét függőlegesen álló oválisok képezte kompozíció figyelhető meg. A töredék 6,5 cm, szájátmérője 9,8 cm, falvastagsága 0,2 cm.²⁶

A fenti tények birtokában tehát több mint kétséges a xianheguani edény szasszanidaként történő meghatározása. Ugyanakkor a temetkezés – akárcsak a Nanjing-kör további tagjaié – státusz tekintetében összevethető a ganquani sírokkal, amelyek a kínai társadalom egy rendkívül magas, jól körülhatárolható, zárt rétegére, a császár és legközelebbi hivatalnokaira utalnak.²⁷

A rendkívül gazdag sírok több, insigniaként meghatározható mellékletet tartalmaztak, amelyek igen gyakran az üvegtárgyak közvetlen közeléből kerültek elő. Ugyanakkor kiemelendő, – az ásatási publikációk hézagosa ellenére is – hogy a vizsgált temetkezések egy része ugyan sírrablás áldozatául esett, a fosztogatás az üvegedényeket megkímélte. Emellett a 6. századig mind a régészeti leletek, mind az írott források az áttetsző, vékony oldalfalú üvegedények Kínában történő gyártásának hiányára,²⁸ valamint az üvegfúvás technikájának ismeretlen voltára utalnak. Továbbá az üvegedények a kínai szakrális élethez szorosan hozzátartozó jádéhoz való hasonlósága²⁹ rituális vonatkozással is felruházhatta e tárgyakat. Mindezen sajátosságok tovább fokozhatták az üvegedények materiális síkon túlmutató értékét. Így nem csupán származási helyük távolsága és ritkaságuk, de a gyártásukat övező misztérium, valamint immateriális aspektusuk is szerepet játszhatott mindössze a társadalom egy rendkívül szűk és zárt rétege számára elérhető presztízstárggyá válásukban.³⁰

Szövetek – összetett hatások, komplex folyamatok

A Tárím-medencében előkerült, nyugati hatásokat mutató változatos szövetmaradványok közül kiemelkednek a korábban rómaiként meghatározott shanpulai (山普拉) és loulani (楼兰) 'tunicák', amelyek szintén alkalmasak a változatos és összetett kutatási nehézségek érzékeltetésére (1.ábra).

E. J. Laing 1995-ben megjelent, xinjiangi nyugati importtárgyakat összegyűjtő tanulmányában két Keleti *Han* [Kr. u. 25–220] lelőhelyről nevez meg nyugat-ázsiai, feltételezése szerint *dura europophosi* vagy *palmyrai* gyártóhelyű *tunicákat*.³¹

A Laing által közölt egyik példány a Shanpula I. temető 133 emberi maradványt tartalmazó, *Han*-dinasztia [Kr. e. 206/202–Kr. u. 220] időszakára keltezhető temetkezéséből származik

26 HARDEN 1936, 31; 120.

27 A Nanjing-kör további temetkezései részletesen: HOPPÁL 2015.

28 AN 2002, 47, 56.

29 AN 2004, 58.

30 A fenti megállapítások természetesen nem csupán a dolgozatban bemutatott üvegedények alapján kerültek megállapításra. További, részletesen elemzett és katalogizált üvegleletek és azok elemzése: HOPPÁL 2015; HOPPÁL, doktori disszertáció.

31 A szerző Kr. u. 2. századra keltezi a leleteket, noha ezt az azokat közlő ásatási publikációk nem támasztják alá. LAING 1995, 5.

(84 LS M01:366). A 45 cm hosszú és 37 cm széles³² vörös gyapjúsövetet széles, párhuzamos sávokból álló kompozíció díszíti. Központi elemét egy kék háttéren sárga és vörös növényi motívumokkal díszített sáv alkotja, amelynek mindkét oldalán egy-egy vastagabb sárgás-zöldes, majd egy-egy vékonyabb világos vöröses, s végül egy-egy sötétkék sáv követi. A különböző minták színátmenettel illeszkednek egymáshoz. A kompozíciót egy-egy vékony, sötétkék alapon világos, sárgás-zöldes növényi szalag zárja le (6. ábra).

6. ábra. Tunicaként meghatározott szövetmaradvány Shanpula I. temetőből ('Tunic' from Shanpula cemetery I.) (XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 184.)

E. J. Laing véleménye szerint a díszítmény *clavius*ként interpretálható, s a textil feltehetőleg Nyugat-Ázsiából származik.³³ Ugyanakkor Laing értelmezésének némileg ellentmond, hogy a 2001-ben megjelent összefoglaló ásatási publikáció a 84 LS M01:366 leltári számú szövetet nadrágnak (裤) nevezi.³⁴

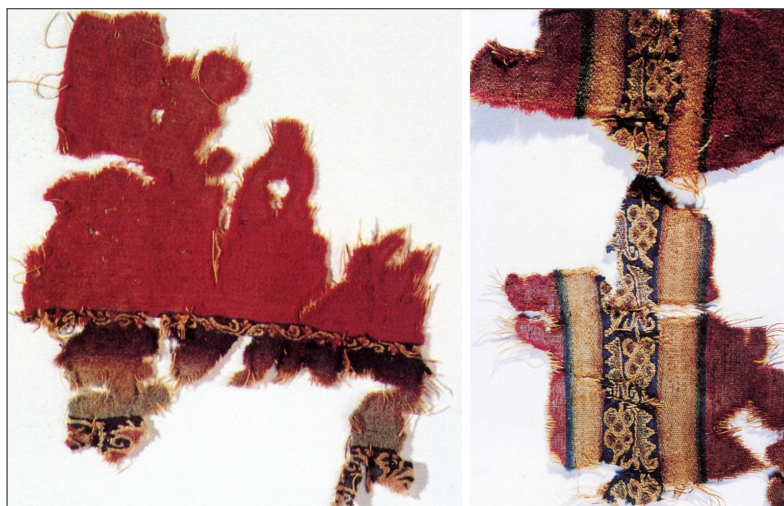
Emellett megjegyzendő, hogy rendkívül hasonló díszítéssel ellátott szövetmaradványok viszonylag nagy számban kerültek elő a shanpulai temetőből, noha a gyengébb kivitelezés tekintetében elűtnek a 84 LS M01:366 számú példánytól (7. ábra).³⁵

32 Az ásatási jelentésben közölt méretadatok különböznek. A leírás szerint a szövetmaradvány hossza 34 cm, szélessége 33 cm. Ld.: XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 37-38.

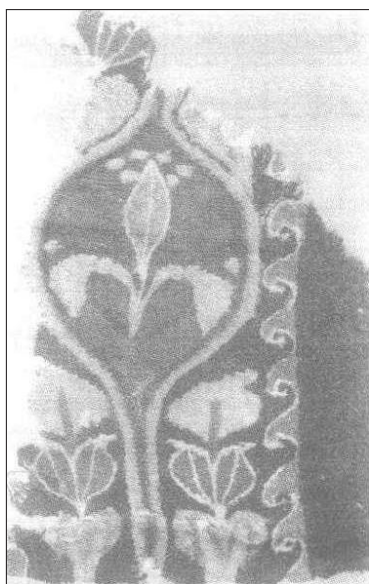
33 LAING 1995, 5.

34 XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 37-38.

35 Hasonló darabok az 1. sírból: 84 LS M01: 376; 84 LS M01:370. Eltérő növényi ornamentikával: 84 LS M01:346; 84 LS M01: 350. Eltérő színnel: 84 LS M01:355. Ld.: XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 37-38; 183-185.

7. ábra. Színes szövetmaradványok Shanpula I. temetőből (Polichrome textile fragments from Shanpula cemetery I.) (XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 184–185.)

8. ábra. Tunicaként meghatározott szövetmaradvány Loulan lelőhelyről ('Tunic' from Loulan) (XINJIANG LOULAN KAOGUDUI (新疆楼兰考古队) 1988)

A másik, Laing által *tunicaként* értelmezett gyapjúsövet 1980-ban került elő a loulani LC lelőhely hitelesítő ásatásai során (8. ábra).³⁶ Az MB2:89 leltári számú, feltehetően a Kr. u. 1–2. századra keltezhető, 59 cm hosszú, 57 cm széles és 0,2 cm vastag textilmaradvány kidolgozottság tekintetében kissé elmarad a shanpulai darabtól. A sötétkék háttérű szövet díszítményének középső részét sárga és zöld sávok által közrezárt palmetta-kompozíció képezi, illetve bíbor, sárga, kék és zöld levelek alkotta növényi motívumok. A szövet szélein – E. J. Laing szerint – *Dura Europhos* illetve *Palmyra* textilkészítő műhelyeire jellemző minta látható.³⁷

A hullámszerű, futó szegőmotívum azonban a görög és római mozaikok gyakori díszítménye, amely nem csupán *Syria* provincia területén népszerű.³⁸ A minta textileken történő alkalmazása sem korlátozódik egyetlen régióra: az egyiptomi kopt szöveteken például a 6–7. században is megtalálható – *tunicákon* és faliszőnyegeken egyaránt (9. ábra).³⁹

Emellett E. J. Laing *tunica*-interpretációjának ez esetben is ellentmond az 1988-ban publikált ásatási jelentés véleménye, amely a MB2:89 számú szövetet faliszőnyegnek (缂毛) nevezi.⁴⁰

36 XINJIANG LOULAN KAOGUDUI (新疆楼兰考古队) 1988.

37 LAING 1995. 5.

38 Mozaikokon – ugyan némileg kidolgozottabb változatban – lásd például: DUNBABIN 1999, 37, 77. Ugyanakkor A. Sheng felhívja a figyelmet, hogy a motívum gyakran fordul elő különböző istenalakok – például Dionysos – ábrázolásának szegélyeként. SHENG 2003, 45.

39 Például a Victoria and Albert Museum gyűjteményében található 6. századra keltezhető szöveten. Ld. KENDRICK 1922, 5. Plate I; A loulani szövetet hasonló díszítmény a British Museum gyűjteményében található 6- századi textilen.

40 XINJIANG LOULAN KAOGUDUI (新疆楼兰考古队) 1988, 36.

9. ábra. Szövetmaradványok a British Museum gyűjteményében (Plain weave fragments in collection of the British Museum) (www.britishmuseum.org).

Mind a shanpulai, mind a loulani textilmaradványok értelmezésében segítséget nyújthatna a vázon való elhelyezkedésük vizsgálata. A shanpulai temetőt feldolgozó ásatási publikációból nem derül ki, hogy az 1. sír 133 emberi maradványt tartalmazó temetkezésnek mely halottján, s pontosan hol feküdt a Laing által *tunicaként* értelmezett lelet.⁴¹

Hasonló probléma jelentkezik a loulani textil esetében is. Az 1980-ban végzett feltárás a Stein A. által 1914-ben megásott LC lelőhely hitelesítő ásatása. Az MB2 sír nem más, mint a Stein számozásában iii-ként szereplő temetkezés, amelyből számos további mellékletet, köztük értékes szöveteket hoztak felszínre. A szóban forgó '*tunica*' közelebbi elhelyezkedéséről azonban nem esik szó.⁴² Ugyanakkor Stein A. 1914-ben a kínai ásatási jelentés szerint hasonló szövetmaradványt talált ugyanebben a temetkezésben (LC iii 010a), amelyet nyugati hatást mutató textilként ír le.⁴³

Az 1928-ban megjelent az LC lelőhelyen feltárt sírokat közlő Stein-féle publikáció az LC iii 010a és LC iii 010b szövetmaradványokat egykor összeszőtt példányokként írja le. Mindkét textilt egyértelműen faliszőnyegnek nevezi, a *tunica* kifejezés nem szerepel a munkában. Ugyanakkor Stein kiemeli a feltárt emberi vázak összevisszaságát, amely véleménye szerint újratemetésre utal,⁴⁴ tehát a szövetek nem *in situ* kerültek elő. Az 1914-ben feltárt maradványok egyértelmű hellenisztikus hatásokat mutatnak.

41 XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001, 9.

42 XINJIANG LOULAN KAOGUDUI (新疆楼兰考古队) 1988, 28-29.

43 STEIN 1928, 225-253.

44 STEIN 1928, 225-231.

Kiemelkedő jelentőségű az LC iii 010a számú sötétkék szövet, amelyen egy göndör, barna fürtökkel, tágra nyílt barna szemekkel, pirososzsgás, pufók arccal ábrázol emberi fej, illetve egy *caduceusként* azonosított tárgy látható. Az attribútum alapján *Hermesként* interpretált alak jobb oldalán egy rózsaszín-sárgás színek alkotta, töredékes minta látható (10. ábra).

10. ábra. A Loulanból előkerült Hermes (Hermes from Loulan) (http://rolfgross.dreamhosters.com/SteinFinal/ThirdExpedition/ThirdExpedition_html_15547b0.jpg).

Az LC iii 010b textil három kisebb részből áll, s Stein szerint eredetileg az LC iii 010a példánnyal lehetett összeszőve. Noha rendkívül töredékes állapotban kerültek elő, a szerző feltételezése szerint talán patás madarak és világos piros, sötét bordó, valamint zöld színekből álló kompozíció díszítette.⁴⁵

45 STEIN 1928, 253.

A fentiek alapján tehát mind a shanpulai mind a loulani maradványok egyértelmű hellenisztikus jegyeket hordoznak magukon, azonban e jegyek nem elegendőek a készítési hely meghatározásához.

E. J. Laing a motívumok mellett a *tunica*, mint kínai környezetben ismeretlen viseleti elem nyugati voltát is hangsúlyozza. Véleménye szerint a szóban forgó textilek kereskedelmi árukként, vagy az azokat viselő népeken érkezhettek Xinjiangba, méghozzá Nyugat-Ázsia térségéből, abban az időszakban, mikor e terület a Római Birodalom része volt.⁴⁶ Álláspontját azonban nem csupán a motívumok hellenisztikus régiókat átívelő rendkívüli népszerűsége cáfolja, de a szövetek *tunicaként* történő meghatározásának megkérdőjelezhetősége is.

Mindazonáltal – különösen a tárgyalt időszakban – a római *Oriens* műveltségének hatása egyértelmű a közép-ázsiai régióban, s a Tárím-medence, mint a Kusán Birodalom érdekszférája, s a Selyemút kereskedelmének fontos állomása a különböző művészeti hatások lecsapódásának területe is egyben. Ebből kifolyólag a nyugati vonatkozású szövetek nem csupán a kor kulturális sokszínűségére engednek következtetni, de e hellenisztikus/római előképek elterjedésének útvonalaira is utalnak. Emellett, éppen az oázisállamok speciális helyzetük következtében, *han* peremterületként e tárgyak Kína belső területei felé való közvetítésében is szerepet játszhattak. Mindezt alátámasztani látszanak a *Daqint*, azaz a Római Birodalmat bemutató kínai krónikák terméklistái, amelyek különösen nagy számban és változatosságban írják le a különböző, rómaiakhoz kötött szöveteket. A közép-ázsiai és hellenisztikus/római jegyeket magukon viselő textilek jelenléte a Tárím-medencében közvetve talán hozzájárulhatott az *Imperium Romanum*ról, mint változatos és kiemelkedő minőségű szöveteket gyártó államról kialakult képhez.⁴⁷

A beitani ezüstitál – avagy a többdimenziós távolsági 'kereskedelem' egy újabb aspektusa

Talán az egyik legtöbbet idézett és legkutatottabb lelet a Gansu (甘肃) tartomány Jingyuan (靖远) megyéjében található Beitan (北滩) falucskából előkerült aranyozott ezüstitál, amelyet 1988-ban egy lakóház építése során találtak (1; 11. ábra).⁴⁸

A lapos tál 31 cm átmérőjű, 4,4 cm magas és 3180 g, s megtalálását követően a lanzhoui (兰州) Gansu Tartományi Múzeumba (甘肃省博物馆) szállították.⁴⁹

Elsőként Chu Shibin (初师宾) publikálta a *Wenwu* (文物) 1990-ben kiadott 5. számában, ahol a tárgy leírása mellett különböző – részint római, részint szasszanida (utóbbiakat kelet-rómainak, illetve bizáncinak nevezi)⁵⁰ – párhuzamokat hoz.

A gazdagon díszített tál belsejének felszíne három koncentrikus kör alkotta mezőre oszlik. Közepén magasrelief található, amelyen egy félmeztelen, *togás* alak helyezkedik el, kezében botot tart, s egy párducson ül. Ezt egy tizenkét emberi fej alkotta sáv veszi körbe, amelyek

46 LAING 1995, 5.

47 Ugyanakkor e textilek társadalmi kontextusáról – a felárt sírok speciális voltából kifolyólag –rendkívül kevés információval rendelkezünk.

48 BARATTE 1996, 142.

49 JULIANO – LERNER 2001, 321.

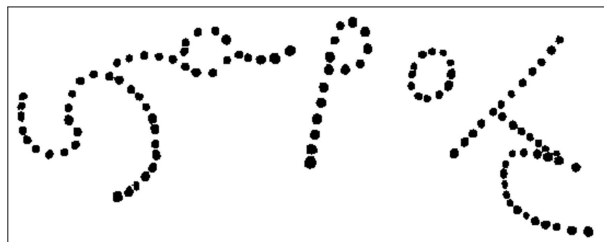
50 Az eredeti publikációban 东罗马. V.ö.: CHU (初) 1990, 3–6.

között madarak illetve állatok láthatók. A szélső sávot borostyánlevelek, szőlőfürtök és indák egymásba fonódó, bonyolult hálózata képezi, amelyben madarak, rovarok és gyíkok figyelhetők meg. Utóbbi préseléses technikával készült.

11. ábra. Beitani ezüstpál (Silver plate from Beitan) (<http://www.gansumuseum.com/zppic/3b8591a2687f4e6b8cdbc060332946a2.jpg>).

Alján két, másodlagosan keletkezett felirat olvasható. Az egyik N. Sims-Williams véleménye szerint a szogd *šyr* szó, amely feltehetőleg a tulajdonos nevére utal, s az 5–7. századra keltezhető. Míg a másik valószínűsíthetően a súlyra utal,⁵¹ s a 6. század előtt véshették fel (12. ábra).⁵²

12. ábra. A beitani ezüstpál felirata (Inscription on the silver plate of Beitan) (<http://www.bulletinasia-institute.org/abst/vol23/Williams.html>).

A tálat római provinciális terméknek tartják, s a középső alak azonosításában megegyeznek a kutatók: feltételezik a *thyrust* tartó *Dionysost/Bacchust* ábrázolja.⁵³

51 *uasapo*, amely feltehetőleg az *uapobso* szó egy kevésbé gyakran használt változata. Jelentése 1000, $\kappa' = 20$, azaz 1000+20 *drachma*. Az átiratokhoz lásd: Luo (罗) 2000, 324.

52 SIMS-WILLIAMS 1995, 225.

53 PIRRAZOLI-T'SERSTEVENS 1994, 21; LAING 1995, 10; BARATTE 1996, 142; JULIANO – LERNER 2001, 321.

F. Baratte úgy véli, bár az ezüstitál stílusának egyedisége megnehezíti a keltezését, a 2–3. században készülhetett, s feltételezi, hogy talán *Syria* vagy *Aegyptus provincia* terméke lenne. Ezt támasztja alá a növényi motívumok párhuzamaként hozott, a Le musée gréco-romain d'Alexandrie gyűjteményében található ezüstpohár, valamint a Louvre gyűjteményében látható, 2. századra keltezhető antiochiai Paris ítélete mozaik is.⁵⁴ Míg a koncentrikus körök alkotta kompozíció emlékeztet a British Museumban található mildenhalli kincs 1946,1007.1 számú táljára (13. ábra).⁵⁵ Mindazonáltal a római motívumok a neoplatonizmus gondolatvilágának művészeti lecsapódásával keverednek, amelynek eredete *Aegyptus provinciához* köthető.

13. ábra. A mildenhalli kincs tálja (The Mildenhall great dish) (www.britishmuseum.org).

A tizenkét fej talán a zodiákus jegyekre utal, így *Bacchus* hasonló kontextusban történő megjelenítése az univerzális 'aranykor' megjelenítése lenne.⁵⁶

54 DUNBABIN 1999, 160-166.

55 BARATTE 1996, 146.

56 BARATTE 1996, 145.

Bár a szőlőfürtök, a dús vegetáció, *Bacchus* és attribútumainak ábrázolása a 3. század folyamán a római Keletről elterjedt a Kusán Birodalomban, India és ritkán Kína egyes területein is, a tárgy eredetét tekintve azonban feltehetőleg római provinciális terméknek tekinthető.⁵⁷ Ugyanakkor egyes kínai kutatók nem értenek egyet a római provinciális eredet elméletével. Lin Meicun 1998-ban megjelent, a *Han-és Tang-dinasztiák nyugati kapcsolatait* feldolgozó kötetében a *bactriai* súlymérték-felirat kapcsán Közép-Ázsiát jelöli meg a tál készítési helyül,⁵⁸ noha a felirat megfejtői szerint az utólag került felvésésre.

Bár feltehetőleg a beitani tálat a 2–3. században a római *Oriens* területén készíthették, a rajta található feliratok a Selyemút történetének pillanatfelvételei is egyben. B. I. Marshak feltételezése szerint a luxuscikk az 5–7. során egy gazdag szogd kereskedő tulajdonában lehetett, majd a későbbiekben a *bactriai* régióba juthatott, s végül a Selyemút központi vonalán, Gansu tartományban került eltemetésre.⁵⁹

Noha a tál többször is tulajdonost cserélt, s így a díszítés szimbólumainak jelentése és egyben készítési helye is feledésbe merülhetett, útja nem csupán e luxustárgyak teaurálásának egy módjára világít rá, de a Római Birodalom távolsági kereskedelmének útvonalaira is rámutat. Közvetve pedig a kínai–római kapcsolatok egy lehetséges változatára is utal: luxustárgyak (akár több) közvetítőn keresztül történő mozgására/mozgatására, amely hosszabb, akár több száz évet felölelő időtartamot is igénybe vehet.

'Az idegen felfogása' – Összefoglalás

A Kínai Népköztársaság területén előkerült római vonatkozású régészeti leletek mind területileg, mind a hordozott információ tekintetében élesen elkülönülnek egymástól.

A Római Birodalom s az arról kialakult kép, valamint annak *receptio*ja szempontjából a Kínában feltárt üvegleletek bírnak a legnagyobb jelentőséggel. Mindez részint a tárgycsoport nagyságából, részint anyagvizsgálatok elvégzését lehetővé tevő jellegéből adódik, amelynek köszönhetően az üvegek kémiai összetételének megállapításával – az alkalmazott módszertől függően – következtetni lehet a tárgy eredetére is. Mindemelllett a Népköztársaság tengerparti sávjában feltárt üvegedények csoportja tulajdonosuk társadalmi státuszának felvázolására is tökéletesen alkalmas, ezáltal pedig a rómaiakról kialakult *perceptio* árnyalását is lehetővé teszi. Ugyan a szasszanida és római eredetű leletek anyagvizsgálati eredmények nélkül, pusztán stilisztikai és formai alapon történő elkülönítése rendkívül problematikus, a rendelkezésre álló adatok alapján tulajdonosaik a 1–5, de különösen a 4. századi kínai társadalomban egyaránt kiemelkedően magas pozíciót töltöttek be, s ezáltal e nyugati import üvegedények jelentősége is hasonlóan számottevő lehetett.⁶⁰

Mindennek oka részben az áttetsző, vékony oldalfalú üvegedények Kínában történő gyártásának hiánya,⁶¹ valamint az üvegfúvás technikájának ismeretlen volta (egészen a 6. századig), amely még inkább felértékelte az önmagában pusztán származási helyük miatt is rendkívül

57 JULIANO – LERNER 2001, 322.

58 LIN (林) 1998, 170-171.

59 MARSHAK 2004, 185.

60 Erről részletesen, tárgykatalógussal kiegészítve: HOPPÁL 2015.

61 AN 2002, 47, 56.

megbecsült tárgyakat. Emellett – ahogy arra a régészeti leleteken túl a 3–4. századra keltezhető a *Baopuzi* egy szemelvénye is következtetni enged – az üveg előállításának mikéntje tisztázatlan volt a társadalom széles rétegei számára.⁶² Mindezt még inkább alátámasztja, hogy a római vonatkozású üvegek csupán rendkívül kis része tekinthető különleges kivitelezésű, a Római és a Szasszanida Birodalom vonzáskörzetében is ritkaságnak számító tárgynak.⁶³ A facettált de különösen a díszítetlen poharak és tálak jóval nagyobb számban voltak elérhetőek a társadalom szélesebb rétegei számára is, s csupán Kínában számítottak megbecsült ritkaságnak.

Ugyanakkor a kínai szakrális élethez szorosan hozzátartozó jádéhoz való hasonlóságuk⁶⁴ tovább fokozta e tárgyak értékét. Így nem csupán származási helyük távolsága és ritkaságuk, de a gyártásukat övező misztérium valamint rituális aspektusuk is szerepet játszott mindössze a kínai társadalom egy szűk és zárt rétege számára elérhető presztízstárggyá válásukban. Az elemzett irodalmi források alapján úgy tűnik, e misztikus edényeket az időszakban természetszerűleg *Daqin*hez, a ritkaságok és különlegességek szimbolikus hazájának tekintett utópisztikus államhoz kötötték.

A Kína tengerparti sávjában előkerült üvegtárgyaktól elérő kutatási módszereket igényelnek, valamint azoktól merőben különböző problémákat és kérdéseket vetnek föl a xinjiangi, nyugati hatást mutató szövetek, amelyek elsősorban közvetett módon segítik a Római Birodalom *perceptio*jának megismerését. A római vonatkozású régészeti leletek ezen csoportja anyagvizsgálati eredmények hiányában elsősorban stiliztikai, művészettörténeti szempontú elemzéseken keresztül értelmezhető, amely nem teszi lehetővé origójuk megállapítását. Mindazonáltal a rendkívül összetett, görög/hellenisztikus, kusán és esetenként a Gandhára-kultúra jellegzetességeit magukon viselő szövetek készítése helye – legyen az a Tárím-medence vagy az egykori *Bactria* térsége, esetleg India – kulturálisan rendkívül összetett közeget feltételez, amely közvetítőként és egyben szűrőként is működhetett, olyan előképeket használva, amelyeknek egy része a Római Birodalom területén is megfogható.⁶⁵

Emellett – ahogy arra J. Boardman rámutatott – a keleti irányú távolsági kereskedelem, amelyet a Római Birodalom részéről alapvetően az *Oriens* kereskedői bonyolítottak le, fontos szerepet játszott a különböző hatások közvetítésében (is), annak ellenére, hogy e közeg kultúrájának és művészetének megkülönböztetése a nagy sándori örökségtől a legtöbb alkotás esetében rendkívül problematikus, csaknem lehetetlen.⁶⁶ Továbbá – különösen a tárgyalt időszakban – a római *Oriens* műveltségének hatása egyértelmű a közép-ázsiai régióban, s a Tárím-medence, mint a Kusán Birodalom érdekszférája, s egyben a Selyemút kereskedelmének fontos állomása a különböző művészeti hatások lecsapódásának területe is. Ebből kifolyólag a bemutatott szövetek nem csupán a kor kulturális sokszínűségére engednek következtetni, de e hellenisztikus/római előképek elterjedésének útvonalaira is utalnak. Emellett, éppen az oázisállamok speciális helyzetük következtében, *han* peremterületként e tárgyak Kína belső területei felé való közvetítésében is szerepet játszhattak.

62 AN 2002, 46.

63 Ilyen tárgyak: HOPPÁL, doktori disszertáció

64 AN 2004, 58.

65 Ezek részletes, katalógussal ellátott kiértékelése: HOPPÁL, doktori disszertáció.

66 BOARDMAN 1992, 36-37.

Ugyanakkor a fémedények egy része, pontosabban a beítani ezüsttál példája a Római Birodalom távolsági kereskedelmének útvonalaira is rámutat, s rávilágít az áruk vándorlásának egy lehetséges módozatára is: luxustárgyak (akár több) közvetítőkön keresztül történő mozgására, amely hosszabb, akár több száz évet felölelő időtartamot is igénybe vehet.

A pénzletek hiánya⁶⁷ szintén a közvetítőkön keresztül történő árumozgás/mozgatásra utal, amely fényt vet a közvetlen kereskedelmi kapcsolatot nélkülöző, s ezáltal gyakran misztifikált origójú tárgyak felértékelődésének egy újabb elemére. Összevetve az írott források adatait a római vonatkozású archeológiai emlékmennyaggal megállapítható, hogy a Római Birodalom a másodlagos és gyakran irreleváns információk, valamint a kor ideológiai és intellektuális színvonalának következtében egy rendkívül összetett, sztereotip szűrőn keresztül jelenik meg. Ennek megfelelően megfogható mind a szubjektív valóság, mind az adott kor morális és szellemi elvárásainak, ideológiájának hatása. Az *Imperium Romanum* egy elsősorban csupán a Középső Birodalom kiemelkedően magas státuszú rétege számára kézzelfogható, távoli, misztikus és utópisztikus hatalmi koncentrátumként írható le, amellyel közvetlen interakciók nem valószínűsíthetők.

Ugyanakkor a misztifikált, irreleváns elemek ellenére a Római Birodalom egy valós kulturális, politikai és gazdasági hatalommal egyaránt rendelkező államalakulat, amely Kína császárságai számára is létező (noha nem számottevő és elsősorban közvetett) kereskedelmi tényezőt képviselt. A Kínai Népköztársaság területén előkerült római vonatkozású régészeti leletek a két birodalom között fennálló összetett, többdimenziós reláció elemei, amelyek a befogadó kultúrára és a *receptio* folyamatára is következtetni engednek. Komplex, interdiszciplináris elemzésük által pedig a 'Minden út Kínába vezet' kérdés egy újabb aspektusból kerülhet megvilágításra.

Irodalom

- AN (安) 1984: 安家瑶 (An Jiayao), 中国的早期玻璃器皿(Early Glass Vessels in China)'考古学报(Kaogu Xuebao) 4, 414–447.
- AN (安) 2000: 安家瑶 (An Jiayao), 玻璃器史话 (Boliqi shihua).北京 (Beijing).
- AN, J. 2002: Glass vessels and Ornaments of the Wei, Jin and Northern Dynasties. In: BRAGHIN, C. (ed.), Chinese Glass: Archaeological Studies on the Uses and Social Context of Glass Artefacts from the Warring States to the Northern Song Period. Firenze, 45–70.
- AN, J. 2004: The Art of Glass Along the Silk Road. In: WATT, J. C. (ed.), China. Dawn of a Golden Age, 200-700 AD. New York, 57–66.
- AN (安) 2005: 安家瑶 (An Jiayao), 魏、晋、南北朝时期的玻璃技术 (Wei, Jin, Nanbeichao shiqide boli jishu). In: 干福熹 (Gan, Fuxi) (著 (zhu), 中国古代玻璃技术的发展 (Zhongguo Gudai Boli Jishu de Fazhan). 上海 (Shanghai), 113–127.
- BARATTE, F. 1996: Dionysos en Chine: remarques á propos de la coupe en argent de Beitan. AA 51, 142–146.
- BOARDMAN, J. 1992: Greek Art in Asia. In: ERRINGTON, E – CRIBB, J. (eds), The Crossroads of Asia. Transformation in Image and Symbol. In The Art of Ancient Afghanistan and Pakistan. Cambridge, 36–38.

67 Erről RASCHKE 1978, 625.

- BORELL, B. 2010: East and Southeast Asia. Trade and glass vessels along the Maritime Silk Road. In: ZORN, B – HILGNER, A. (eds), *Glass along the Silk Road from 200 BC to AD 1000*. RGZM 9, 127–142.
- CANEPA, M. P. 2010: Theorising Cross-Cultural Interaction Among Ancient and Early Medieval Visual Cultures. *AA* 38, 7–29.
- CANEPA, M. P. 2014: Textiles and Elite Tastes between the Mediterranean, Iran and Asia at the End of Antiquity. In: NOSCH, M.-L. – ZHAO F. – VARADARAJAN, L. (eds), *Global Textile Encounters*. Ancient Textile Series 20, 1–15.
- CHU (初) 1990: 初师宾 (Chu Shibin), 甘肃靖远新出东罗马鎏金银盘略考 (Gansu Jingyuan xin chu Dongluoma liujin yinpan luekao). *文物 (Wenwu)* 5, 1–9.
- DI COSMO, N. 2000: Ancient City States in the Tarim Basin. In: Hansen, M. H. (ed.) *A Comparative Study of Thirty City-State Cultures*. Copenhagen, 393–407.
- DUNBABIN, K. M. D. 1999: *Mosaics of the Greek and Roman World*. Cambridge.
- DURING CASPERS, E. C. L. 1974: The Bahrain Tumuli. *Persica* 6, 131–156.
- GAN (干) 2005: 干福熹 (Gan Fuxi), 丝绸之路促进中国古代玻璃技术的发展 (Sichou zhi Lu Cujin Zhongguo Gudai Boli Jishu de Fazhan). In: 干福熹 (Gan, Fuxi) (著 (zhu), 中国古代玻璃技术的发展 (Zhongguo Gudai Boli Jishu de Fazhan). 上海 (Shanghai), 246–252.
- GAN (干) 2007: 干福熹 (Gan Fuxi), 丝绸之路上的古代玻璃研究 (Study on ancient Glass along the Silk Road). 2004年乌鲁木齐中国北方古玻璃研讨会和2005年上海国际玻璃考古研讨会论文集. *Proceedings of 2004 Urumqi Symposium on Ancient Glass in Northern China and 2005 Shanghai International Workshop of Archaeology of Glass*. 上海 (Shanghai).
- GAN, F. 2009: The Silk Road and Ancient Chinese Glasses. In: GAN, F – BRILL, R. H – Shouyun T. (eds), *Ancient Glass Research along the Silk Road*. Singapore, 41–108.
- HANSEN, V. 2012: *The New Silk Road*. Oxford.
- HARDEN, D. B. 1936: Roman Glass from Karanis. Found by the University of Michigan Archaeological Expedition in Egypt 1924-29. Ann Harbour.
- HOPPÁL, K. 2015: Maximus tamen honos in candido tralucentibus. Római vonatkozású üvegedények jelentősége az 1–5. századi kínai társadalomban. [megjelenés alatt]
- HOPPÁL, doktori disszertáció: Hoppál, K.: A Római és a 'Kínai Birodalom' egymásról alkotott birodalomképének összehasonlító elemzése az írott források és a régészeti leletek tükrében. [doktori disszertáció, szerkesztés alatt álló kézirat]
- HUA (华) 2003: 华国 (Hua Guorong), 南京六朝的王氏, 谢氏高氏墓葬 (The Eastern Jin Tombs of the Wang, Xie, Gao Families Near Nanjing). In: 巫鸿 (Wu Hong) (者), 汉唐之间礼学文化与物质文化 (Between Han and Tang. Visual and Material Culture in a Transformative Period). 北京 (Beijing).
- JONES, R. A. 2009: Centaurs on the Silk Road: Recent Discoveries of Hellenistic Textiles in Western China. *The Silk Road* 6.2, 23–32.
- JULIANO, A. L – LERNER, J. A. 2001: Cosmopolitanism and the Tang. In: JULIANO, A. L. – LERNER, J. A. (eds), *Monks and merchants: Silk Road treasures from northwest China Gansu and Ningxia Provinces, fourth-seventh century*. New York, 292–330.

- KENDRICK, A. F. 1921: Catalogue of Textiles from Burying-Grounds in Egypt. Vol. II. Period of Transition and Christian Emblems. Victoria and Albert Museum. Department of Textiles. London.
- LAING, E. J. 1991: A Report on Western Asian Glassware in the Far East. BAI 5, 109–121.
- LAING, E. J. 1995: Recent Finds of Western – Related Glassware, Textiles and Metalwork in Central Asia and China. BAI 9, 1–18.
- LEE, I. 2009: Glass and Bead trade on the Asian Sea. In: GAN, F – BRILL, R. H – SHOUYUN T. (eds), *Ancient Glass Research along the Silk Road*. Singapore, 165–182.
- LIN (林) 1998: 林梅村(Lin Meicun), 汉唐西域与中国文明(Han-Tang Xiyu yu Zhongguo Wenming). 北京(Beijing).
- LIN (林) 2003: 林梅村 (Lin Meicun), 汉代西域艺术中的希腊文化因素 (Handai Xiyu Yishuzhongde Xilawenhua Yinsu). In: 郑培凯 (Zheng Peikai) (ed.), *九州学林 (Jiuzhouxuelin) 1.2*, 2–35.
- LUO (罗) 2000: 罗丰(Lou Feng), 北周李贤墓出土的中亚风格鎏金银瓶——以巴克特里亚金属制品为中心(Beizhou Li Xian muchutude Zhongyafengge Liujiinyinping—Yibaketeliya Jinshuzhipinwei zhongxin). *考古学报 (Kaoguxuebao) 3*, 311–330.
- MARSHAK, B. I. 2004: Central Asian Metalwork in China. In: WATT, J. C. (ed.), *China. Dawn of a Golden Age, 200-700 AD*. New York, 47–56.
- MEREDITH-GOYMOUR, H. 2006: Disentangling Material Cultures: Late Roman and Sasanian Facet Cut Glassware in Late Antiquity. SOMA 2004. Symposium on Mediterranean Archaeology Proceedings of the Eighth Annual Meeting of Postgraduate Researchers 1514, 123–130.
- NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2001: 南京博物馆 (Nanjing Bowuguan), 江苏南京仙鹤观东晋墓 (Jiangsu Nanjingshi Xianheguan Dong Jin mu). *文物 (Wenwu) 3*, 5–91.
- NANJING BOWUGUAN (南京博物馆) 2004: 南京博物馆 (Nanjing Bowuguan), 六朝风采 (Liuchao Fengcai). *The Six Dynasties: A Time of Splendor*. 北京 (Beijing).
- NANJING BOWUYUAN (南京博物院) 1981: 南京博物院 (Nanjing, Bowuyuan), 江苏邗江甘泉二号汉墓 (Jiangsu Hanjiang Ganquan Erhao Hanmu). *文物(Wenwu) 11*, 1–10.
- PIRRAZOLI-T'SERSTEVENS, M. 1994: Pour une archéologie des échanges: Apports étrangers en Chine. AA 49, 21–33.
- RASCHKE, M. G. 1978: *New Studies in Roman Commerce with the East*. ANRW II. 9.2, 604–1233.
- REINACH, S. 1854: *Antiquités du Bosphore Cimmérien*. Paris.
- SELBITSCHKA, A. 2014: The Pitfalls of Second-hand Information: On the Traditionalist Dogma in Chinese Excavation Reports. *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities*, 79–80.
- SHENG, A. 2003: Textile Finds Along the Silk Road. In: LI, J. (ed.), *The Glory of the Silk Road. Art from Ancient China*. Dayton Art Institute, 42–48.
- STEIN, A. 1921: *Serindia. Detailed Report of Explorations in Central Asia and Westernmost China*. Vol. I–V. Oxford.
- STEIN, A. 1928: *Innermost Asia. Detailed Report of Explorations in Central Asia, Kan-su and Eastern Īrān*. Vol. I–IV. Oxford.
- SIMS-WILLIAMS, N. 1995: A Bactrian Inscription on a Silver Vessel from China. BAI 9, 225.

- WANG (王) 2011: 王志高 (Wang Zhigao), 六朝墓葬出土玻璃容器漫谈——兼论朝鲜半岛三国时代玻璃容器的来源 (Liuchao Muzang chutu bolirongqi mantan – Jianlun Chaoxianbandao Sanguoshidai bolirongqi de Yuanlai). 南京博物院集刊 (Nanjing Bowuyuan Jikan) 12.1, 221–227.
- WHEELER, R. E. M – GOSH, A. 1946: Arikamedu: An Indo-Roman Trading Station on the East Coast of India. Vol. 2. 17–125.
- XINJIANG LOULAN KAOGUDUI (新疆楼兰考古队) 1988: 新疆楼兰考古队 (Xinjiang Loulan Kaogudui), 楼兰城郊古墓群发掘简报 (Loulanchengjiao Gumuqun Fajuejianbao). 文物(Wenwu) 7, 23–39.
- XINJIANG WEWUERZIZHIQU BOWUGUAN (新疆维吾尔自治区博物馆) – XINJIANG WENWU KAOGU YANJIUSUO (新疆文物考古研究所) 2001: 新疆维吾尔自治区博物馆 (Xinjiang Wewuerzizhiqu Bowuguan) – 新疆文物考古研究所 (Xinjiang Wenwu Kaogu Yanjiusuo), 中国新疆山普拉——古代于阗文明的揭示与研究 (Zhongguo Xinjiang Shanpula—Gudai Yutianwenmingde Jieshiyu Yanjiu).新疆民族出版社 (Xinjiangminzuchubanshe).
- YANGZHOU BOWUGUAN (扬州博物馆) 1991: 扬州博物馆 (Yangzhou Bowuguan), 江苏邗江县甘泉老虎墩汉墓 (Jiangsu Hanjiangxian Ganquan laohudun Hanmu). 文物 (Wenwu) 10, 62–70.
- YU T. 2013: China and the Ancient Mediterranean World. A Survey of Ancient Chinese Sources. Sino-Platonic Papers 242, 1–268.